

УДК 911.3

Сосницька Ярослава Сергіївна,
кандидат географічних наук, доцент

Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки, м. Луцьк,
Україна, e-mail: Yaroslava.sosnitska@gmail.com

Наневич Олена Костянтинівна

Луцький педагогічний коледж м. Луцьк,
Україна

РОЛЬ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ У ВИРОБНИЦТВІ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Метою статті є розкриття особливостей виробництва продукції рослинництва фермерськими господарствами Волинської області, висвітлення частки виробленої продукції даною категорією господарств до загального показника у області, показати перспективу розвитку рослинництва у фермерських господарствах регіону.

Методологічною основою роботи є системний аналіз до вивчення соціально-економічних процесів і явищ, що протікають у рослинництві фермерських господарств Волинської області. У процесі наукового дослідження використано низку методів: теоретичного узагальнення, порівняння та аналізу, системно-структурний аналіз, порівняльний, статистичний, картографічний.

Результати дослідження. Аналіз статистичних даних свідчить про те, що 85,2 % усіх фермерських господарств Волинської області мають рослинницький напрям ведення господарства. Фермерські господарства виробляють 10 % зернових та зернобобових культур, 15,7 % цукрових буряків, 0,5 % картоплі та 1,4 % овочів до загального показника виробництва аналогічної продукції усіма категоріями господарств. Спостерігається тенденція збільшення обсягів виробництва рослинницької продукції і її частки у загальному виробництві. У валовому виробництві найвищу частку займає виробництва зернових та зернобобових культур. Серед технічних культур чільне місце посідає посіви ріпаку, сої та цукрових буряків. Посіви картоплі та овочів фермерськими господарствами є незначними.

Наукова новизна. Всебічно розкрито сучасний стан виробництва продукції рослинництва фермерськими господарствами Волинської області та проаналізовано динаміку, що характерна для нього. Створено картосхему, що відображає регіональні відмінності рослинництва у фермерських господарствах Волинської області.

Практична значимість. Шляхи, що запропоновані щодо покращення виробництва продукції рослинництва фермерськими господарствами у Волинській області можуть бути використані при складанні прикладних програм розвитку регіону Волинською обласною державною адміністрацією. Окремі положення можуть бути втілені у навчально-виховному процесі на географічних факультетах.

Ключові слова: рослинництво, фермерське господарство, посівна площа, середня врожайність, валові збори, рентабельність.

УДК 911.3

Сосницькая Ярослава Сергеевна,
кандидат географических наук, доцент

Восточноевропейского национального
университета имени Леси Украинки, г.
Луцк, Украина, e-mail:
Yaroslava.sosnitska@gmail.com

Наневич Елена Константиновна

Луцкого педагогического колледжа, г.
Луцк, Украина

РОЛЬ ФЕРМЕРСКИХ ХОЗЯЙСТВ В ПРОИЗВОДСТВЕ ПРОДУКЦИИ РАСТЕНИЕВОДСТВА РЕГИОНА (НА ПРИМЕРЕ ВОЛЫНСКОЙ ОБЛАСТИ)

Целью статьи является раскрытие особенностей производства продукции растениеводства фермерскими хозяйствами Волынской области, освещения части выработанной продукции данной категорией хозяйств к общему показателю в области, показать перспективу развития растениеводства в фермерских хозяйствах региона.

Методологической основой работы является системный анализ к изучению социально-экономических процессов и явлений, которые протекают в растениеводстве фермерских хозяйств Волынской области. В процессе научного исследования использован ряд методов : теоретического обобщения, сравнения и анализа, системно-структурный анализ, сравнительный, статистический, картографический.

Результаты исследования. Анализ статистических данных свидетельствует о том, что 85,2 % всех фермерских хозяйств Волынской области имеют растениеводческое направление ведения хозяйства. Фермерские хозяйства производят 10 % зерновых и зернобобовых культур, 15,7 % сахарной свеклы, 0,5 % картофелю и 1,4 % овощей к общему показателю производства аналогичной продукции всеми категориями хозяйств. Наблюдается тенденция увеличения объемов производства растениеводческой продукции и ее части в общем производстве. В валовом производстве наивысшую часть занимает производства зерновых и зернобобовых культур. Среди технических культур главное место занимает посеы ріпаку, сои и сахарной свеклы. Посевы картофеля и овощей фермерскими хозяйствами являются незначительными.

Научная новизна. Всесторонне раскрыто современное состояние производства продукции растениеводства фермерскими хозяйствами Волынской области и проанализирована динамика, что характерная для него. Создана картосхема, которая отображает региональные отличия растениеводства в фермерских хозяйствах Волынской области.

Практическая значимость. Пути, что предложенные относительно улучшения производства продукции растениеводства фермерскими хозяйствами в Волынской области могут быть использованы при составлении прикладных программ развития региона Волынской областной государственной администрацией. Отдельные положения могут быть воплощены в учебно-воспитательном процессе на географических факультетах.

Ключевые слова: растениеводство, фермерское хозяйство, посевная площадь, средняя урожайность, валовые сборы, рентабельность.

UDC 911.3

Sosnytska Jaroslava Serhiivna,
candidate of geographical sciences, associate
professor

Lesya Ukrainian Eastern European National
University, Lutsk, Ukraine, e-mail:
Yaroslava.sosnitska@gmail.com

Nanevuch Olena Kostiantynivna

Lutsk pedagogical college, Lutsk, Ukraine

A ROLE OF FARMS IS IN THE PRODUCTION OF GOODS OF PLANT-GROWER OF REGION (ON THE EXAMPLE OF THE VOLYN AREA)

The aim of the article is opening of features of production of goods of plant-grower by the farms of the Volyn area, illumination of part of mine-out products by this category of economies to the general index in area of, to show the prospect of development of plant-grower in the farms of region.

Methodological basis of work is an analysis of the systems to the study of socio-economic processes and phenomena that flow in the plant-grower of farms of the Volyn area. In the process of scientific research the row of methods is used: theoretical generalization, comparison and analysis, system-structural analysis, comparative, statistical, cartographic.

Research results. The analysis of statistical data testifies that 85,2 % all farms of the Volyn area have plant-grower direction of menage. Farms produce 10 % grain and leguminous crops, 15,7 % sugar beets, to a 0,5 % potato and 1,4 % vegetables to the general index of production of analogical goods by all categories of economies. There is a tendency of increase of production of plant-grower goods and her part volumes in a general production. In a gross production occupies the greatest part productions of grain and leguminous crops. Among industrial crops a main place occupies sowing to soy and sugar beets. Sowing of potato and vegetables farms are insignificant.

Scientific novelty. The modern state of production of goods of plant-grower is all-round exposed by the farms of the Volyn area and a dynamics is analysed, that characteristic for him. Map that represents the regional differences of plant-grower in the farms of the Volyn area is created.

Practical meaningfulness. Ways, that offer in relation to an improvement productions of goods of plant-grower by farms in the Volyn area can be used for drafting of the application programs of development of region by Volyn regional state administration. Separate positions can be incarnate in an educational-educator process on geographical faculties.

Key words: plant-grower, farm, sowing area, middle productivity, gross collections, profitability.

Постановка проблеми. На сучасному етапі ринкових відносин у сільському господарстві найпоширенішою різновидністю приватного підприємництва є фермерське господарство. Становлення фермерства – важливий крок на шляху до більш ефективного входження України у світові ринкові відносини. Соціальна роль фермерських господарств полягає у тому, що відроджується реальний власник землі, відроджуються селянські династії, що в свою чергу поліпшує демографічну ситуацію на селі. Фермерські господарства, зарекомендували себе як незалежний товаровиробник, що може швидко реагувати до змін ринку і виробляти конкурентоспроможну продукцію, але в той же час має низку проблем, вирішення яких для Волинської області є важливим, оскільки даний регіон відзначається хорошим агроресурсним потенціалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та науково-практичні засади дослідження фермерських господарств зустрічаються у наукових працях багатьох економіко-географів та економістів, передусім тих, що займаються аграрною проблематикою, а саме: Березівський П. С. [1], Жупанський Я. І. [2], Заячук М. Д. [3], Саблук П. Т. [4], Сухий П. О. [6] та деяких інших учених. Вагомий внесок у дослідження фермерських господарств зробив М. Д. Заячук [3], у працях якого розкриваються геопросторові особливості функціонування фермерських господарств України. Проте незначна кількість праць присвячена дослідженню фермерських господарств саме у Волинській області, яка особлива у економіко-географічному та агрогеографічному положенні.

Метою дослідження є розкриття особливостей виробництва продукції рослинництва фермерськими господарствами Волинської області, висвітлення частки виробленої продукції даною категорією господарств до загального показника у області, показати перспективу розвитку рослинництва у фермерських господарствах регіону.

Вклад основного матеріалу. На початок 2016 р. в Єдиному державному реєстрі зареєстровано 907 фермерських господарств, що на 4 одиниці більше, ніж торік. У чисельності фермерських господарств є регіональні відмінності. Найвища кількість фермерських господарств спостерігається у Горохівському (124), Ковельському (102), Володимир-Волинському (89) та Луцькому (78) районах. Найменше фермерських господарств зосереджено у Любомльському (8), Маневицькому (5) та Шацькому (3) районах [5].

Частка фермерських господарств у загальному виробництві сільськогосподарської продукції області становить 8,1 %, і за період дослідження вона зростає на 20,2 %. Найбільша частка фермерських господарств у виробництві сільськогосподарської продукції усіма категоріями господарств спостерігається у Турійському (25,3 %), Володимиро-Волинському (15,7 %) та Локачинському (13,7%) районах, а найменша у Ратнівському (0,6 %), Камінь-Каширському (0,5%) і Маневицькому (0,2 %) районах.

Постійно зростає вклад фермерських господарств у виробництво сільськогосподарської продукції, який становить 4,2 %. Домінуючою у фермерів є продукція рослинництва (81,4 % загального обсягу), у якій переважає вирощування зернових та технічних культур.

У 2016 р. посівна площа у фермерських господарствах становила 43686 га. Найбільші площі були зосереджені під посівами зернових та зернобобових культур. На ці культури припадає 93 % посівної площі (23572 га). Із технічних культур фермерськими господарствами посіяно ріпак (4512 га), соя (7798 га) та цукровий ріпак (3078 га). Незначні посівні площі припадають на картоплю (0,4 % усієї посівної площі фермерських господарств) та овочів (0,6 %) (рис. 1).

Рис. 1. Структура посівної площі у фермерських господарствах, 2016 р., %

Зберігаються тенденції, щодо зростання виробництва основних сільськогосподарських культур фермерськими господарствами. За досліджуваний період виробництво зернових культур зросло на чверть, цукрових буряків, картоплі та овочів відкритого ґрунту удвічі.

У 2016 р. усіма фермерськими господарствами вироблено 85,5 тис. т зернових і зернобобових культур (10 % від загальнообласного виробництва

зернових усіма категоріями господарств. Найбільше виробництво зернових припадає на фермерські господарства Турійського (18,670 тис. т), Володимир-Волинського (16,463 тис. т) та Горохівського (16,043 тис. т) районів. Найменший цей показник у Камінь-Каширському (89 т), Ратнівському (71 т), Любешівському (46 т), Любомльському (46 т) та Маневицькому (35 т).

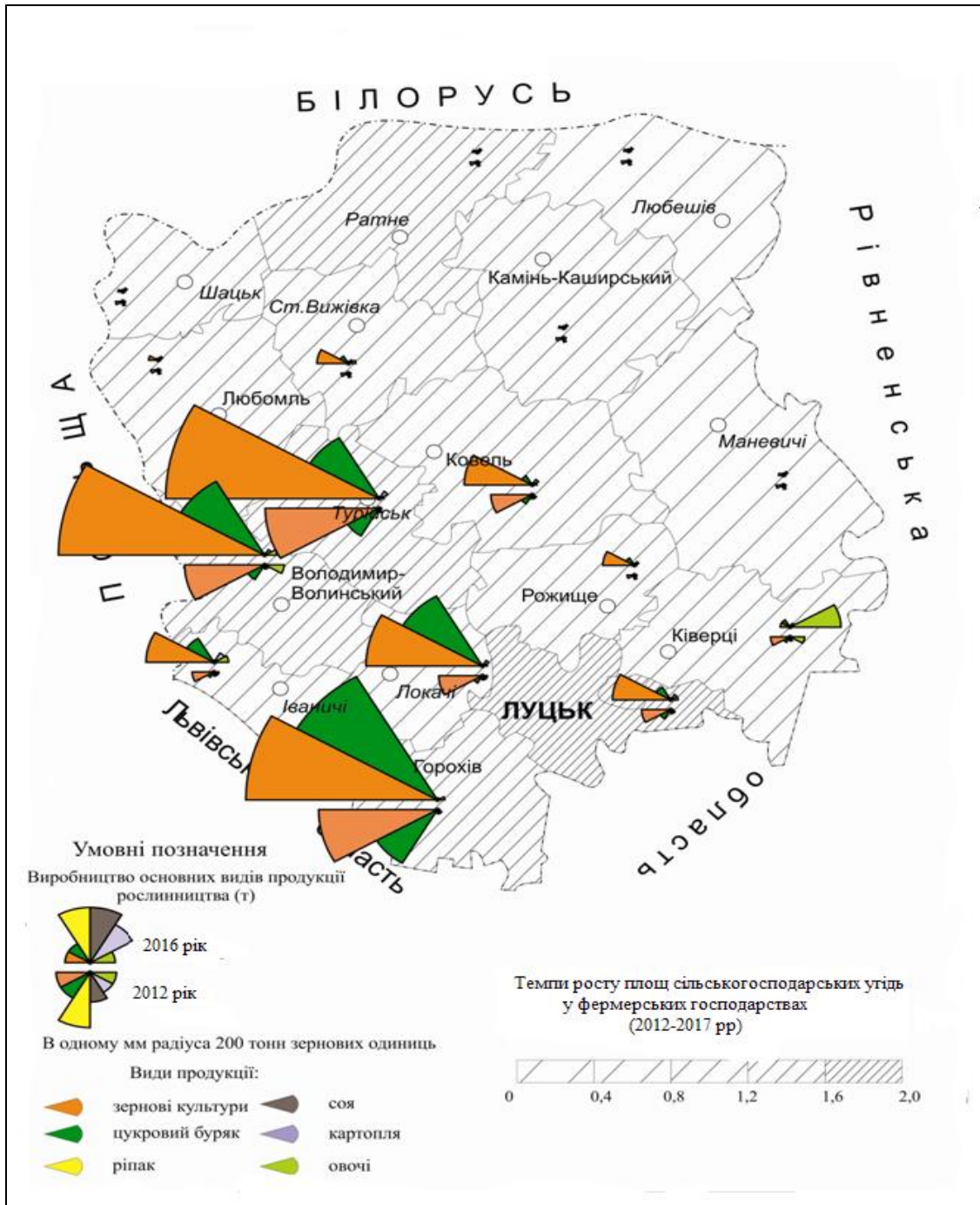

Рис. 2. Динаміка виробництва продукції рослинництва фермерськими господарствами Волинської області

У структурі виробництва зернових культур 47 % припадає на виробництво озимої пшениці (38,939 т). Друге місце займає кукурудза (26 % від валового збору зернових культур). Ячменю фермерськими

господарствами вироблено у 2013 р. 7,992 тис. т (10 % від загального обсягу виробництва зернових). Незначна частка зернових припадає на жито (8 %), не дивлячись на те, що для вирощування даної культури у Волинській області найсприятливіші агрогрунтові умови. Значна частка припадає на виробництва вівсу, це й показник свідчить про розвиток конярства і низьку матеріально-технічну базу фермерських господарств. Решта припадає на виробництво проса, гречки та зернобобових.

Середній урожайність зернових культур у фермерських господарствах становить 35,3 т/га. Цей показник на 6 т менший за аналогічний показник ніж у сільськогосподарських підприємствах і на 7 т більший ніж у підсобних господарствах населення. Урожайність зернових культур зростає у південному напрямку, відповідно вона найбільша у Горохівському районі і становить 42,7 т/га, найменший у Ратнівському – 21,1 т/га.

Відбулись зміни за період дослідження у структурі посівів та валового збору технічних культур. Традиційну культуру для південних районів області – цукровий буряк доповнили ріпак та соя, які займають більшу посівну площу ніж цукрові буряки.

Частка фермерських господарств у загальнообласному виробництві цукрових буряків усіма категоріями господарств складає 15,9 %. У 2016 р. фермерськими господарствами Волинської області зібрано 93,245 тис. т цукрових буряків із площі 2909 га. Виробництво цукрових буряків збільшилось у порівнянні з 2012 р. на 53,7 %. Основними виробниками цукрових буряків є фермерські господарства Горохівського (32 % від загальнообласного виробництва фермерськими господарствами), Турійського (21 %), Володимир-Волинського (15 %), Локачинського (13 %), та Луцького (7 %) районів.

Середня урожайність цукрових буряків у фермерських господарствах Волинської області склала 362 ц/га. Найбільшим цей показник є у Іваничівському (461 ц/га), Турійському (456 ц/га) та Горохівському (432 ц/га) районах.

У регіоні досліджень, порівняно з 2012 р майже у 20 разів збільшився збір фермерськими господарствами ріпаку та сої, який у 2016 р. склав 9484 т ріпаку та 8280 т сої. Дані технічні культури вирощуються у південних районах області, через сприятливість агрокліматичних умов та близькість ринку збуту.

Оскільки 75 % фермерських господарств Волинської області є товарно-споживчого типу, то для власного споживання вони виробляють картоплю та овочі відкритого ґрунту. Частка виробництва картоплі та овочів у загальному виробництві аналогічної продукції усіма категоріями господарств у Волинській області склала відповідно 0,5 % і 1,4 %.

Посівна площа під картоплею у фермерських господарствах Волинської області у 2013 році становила 470 га, що на 11,1 % більше ніж у 2009 р. Найбільші посівні площі під картоплею знаходяться у Володимир-Волинському (92 га), Ковельському (84 га), Локачинському (65

га) та Турійському (59 га) районах, на які припадає 63,8 % посівної площі під картоплею фермерських господарств.

Усіма фермерськими господарствами Волинської області було зібрано 6466 т картоплі, що на 12,3 % менше ніж у 2012 році, коли валовий збір становив 7380 т. Найбільший валовий збір цієї сільськогосподарської культури припадає на фермерські господарства Володимир-Волинського (1420 т), Локачинського (1160 т), Ковельського (980 т) та Турійського (738 т) районів. Середня урожайність картоплі у фермерських господарствах становить 142 ц/га.

Овочівництво є найновішою галуззю сільського господарства для фермерських господарств Волинської області і знаходиться тільки на стадії формування нарощуючи свої обсяги виробництва. У 2016 р. усіма фермерськими господарствами Волинської області було зібрано 9444 т овочів з площі 433 га, що на 16 % більше, ніж у 2012 р. Найбільші валові збори овочів зафіксовані у Ківерцівському (41,6 % від загальнообласного виробництва овочів області у фермерських господарствах), Іваничівському (11,8 %) і Ратнівському (8 %) районах. Середня урожайність овочів становить 243 ц/га і у порівнянні з 2009 році вона зросла на 54 ц, або на 28,5 % [5].

Подальший розвиток фермерства набуває все більшої актуальності з огляду на те, що найбільш мотивуючою є така форма власності, яка б забезпечила поєднання в одній особі власника засобів виробництва та праці, працівника і менеджера. Крім того, статистично офіційно зареєстрованих фізичних осіб-підприємців відносять до господарств населення, а розмір їх земельних угідь часто перевищує середній розмір угідь вітчизняних фермерських господарств. Тобто, існує значний прихований потенціал розвитку фермерських господарств, що може бути активізований створенням та підтримкою ефективного інституціонального забезпечення з боку держави.

Основними проблемами, які перешкоджають та гальмують розвиток фермерських господарств є наступні:

- малоземелля деяких районів області (північні райони);
- виділення недостатніх розмірів земельних наділів для ведення ефективного господарювання;
- відсутність проектів землеустрою, щодо еколого-економічного обґрунтування сівозмін та впорядкування угідь;
- слабка державна фінансово-кредитна підтримка фермерства;
- нерегульованість ринку збуту продукції аграрного сектора;
- відсутність необхідної величини стартового капіталу для створення фермерського господарства;
- слабка матеріально-технічна база фермерських господарств;
- брак коштів для поновлення основних фондів, закупівлі поголів'я худоби, насіння, мінеральних добрив, засобів догляду за рослинами, необхідної техніки для механізації виробничого процесу і т. п.;
- недорозвинута інфраструктура [1].

Звичайно, власникам фермерських господарств важко вирішувати наявні проблеми економічного характеру, пов'язані з пошуком вигідних ринків збуту, нестачею матеріально-технічних ресурсів і відсутністю фінансових коштів на його придбання та оновлення, відсутністю потрібних об'єктів зберігання та переробки первинної продукції, що загалом негативно впливає на рівень економічної ефективності їх діяльності. Але, з огляду на світовий досвід, навіть ті суб'єкти, що володіють порівняно низьким економічним потенціалом, об'єднавшись у кооперативи, набувають досить вагомій сили для повного або хоча б часткового подолання зазначених проблем.

Розвиток обслуговуючої кооперації може забезпечити для малих агроформувань може забезпечити захист їх економічних інтересів від проявів недобросовісної конкуренції з боку посередників та стати засобом підвищення кредитоспроможності господарства та сприяння підвищенню професійного рівня товаровиробників.

Перспективним для фермерських господарств Волинської області є органічне сільське господарство. Даний вид сільського господарства є досить актуальним на сьогодні через низку економічних, екологічних та соціальних переваг, що притаманній цій сфері діяльності. Вимоги органічно сільського господарства включають не тільки питання дотримання екологічних норм чистоти продуктів, а й навколишнього середовища. Воно забезпечує збалансований стан екосистеми, що є запорукою сталого розвитку економічної та соціальної сфери всього суспільства. Органічне сільське господарство економічно ефективніше за традиційне за рахунок усунення продукції при замкнутому циклі виробництва, вивільнені величезних обсягів природних резервів без скорочення фонду споживання [3].

Збалансований розвиток фермерства неодмінно позитивно позначиться на загальному соціально-економічному розвитку сільських територіальних громад, тривала депресивність яких проявляється низкою негативних процесів. З-поміж цілей збалансованого розвитку фермерського укладу, що позначаються на сільських територіальних громадах, наступні: зменшення міграційного відтоку з сільської місцевості, що обумовлено відсутністю робочих місць та низьким рівнем розвитку соціальної інфраструктури; створення в сільських населених пунктах інженерної інфраструктури, що стане базою для подальшої розбудови села, в тому числі і виробничих об'єктів; надання адресної допомоги фермерським господарствам, що займаються розбудовою та утриманням об'єктів соціальної інфраструктури, чи вибору напряму органічного землеробства (до моменту сертифікації) з можливістю погашення у вигляді натуральної продукції, виконання робіт і надання послуг тощо; створення умов і механізмів, що забезпечать конкурентоспроможність виробленої фермерами продукції у вигляді податково дотаційних і кредитно-фінансових заходів, сприяння розвитку кооперації і збільшенню обсягів їх продукції в закладах оптової і роздрібної торгівлі; відродження

українського села шляхом створення сприятливих соціально- економічних умов проживання в сільській місцевості [3].

Висновки. Аналіз статистичних даних свідчить про рослинницький напрям спеціалізації фермерських господарств. Спостерігається тенденція збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції і її частки у загальному виробництві. У валовому виробництві найвищу частку займає виробництва зернових та зернобобових культур. Серед технічних культур чільне місце посідає посіви ріпаку, сої та цукрових буряків. Посіви картоплі та овочів є незначними.

Список використаних джерел

1. Березівський П.С. Організація виробництва в аграрних формуваннях. Навчальний посібник/ П. С. Березівський, Н. І. Михайлюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – С. 39-105.
2. Жупанський Я. І. Методичні підходи до сучасної класифікації приватних аграрних господарств населення / Я. І. Жупанський, П. О. Сухий // Географія в інформаційному суспільстві : зб. наук. пр.: у 4 т. – К.: ВГЛ Обрій, 2008. – Т. II. – С. 188-190.
3. Заячук М.Д. Геопросторова організація фермерського укладу України: монографія/ М.Д. Заячук. – Чернівці: Букрет, 2015. – 520 с.
4. Реформування та розвиток підприємств агропромислового виробництва (посібник у питаннях та відповідях)/ За ред. П. Т. Саблук.- К.: ІАЕ, 1999. – С. 18-22.
5. Статистичний щорічник Волинської області за 2016 рік/ [за ред Мотиль М.І.]. – Луцьк: Головне управління статистики у Волинській області, 2015. – С. 115-151.
6. Сухий П.О. Агропродовольчий комплекс Західноукраїнського регіону/ П.О. Сухий.- Чернівці., 2009.- С.3-32.

Список использованных источников

- 1.Березовський П.С. Организация производства в аграрных формированиях. Учебное пособие/ П. С. Березівський, Н. І. Михайлюк. - К.: Центр учебной литературы, 2005. - С. 39-105.
- 2.Жупанский Я. И. Методические подходы к современной классификации частных аграрных хозяйств населения / Я. Й. Жупанський, П. А. Сухой // География в информационном обществе : зб. наук. пр.: в 4 т. - К.: ВГЛ Горизонт, 2008. - Т. II. - С. 188-190.
- 3.Заячук М.Д. Геопространственная организация фермерского уклада Украины : монография/ М.Д. Заячук. - Черновцы: Букрет, 2015. - 520 с.
- 4.Реформирование и развитие предприятий агропромышленного производства (пособие в вопросах и ответах) / За ред. П. Т. Саблук.- К. : ІАЕ, 1999. - С. 18-22.
- 5.Статистический ежегодник Волинской области за 2016 год/[за ред Мотиль М.І.]. - Луцк: Главное управление статистики в Волинской области, 2015. - С. 115-151.
- 6.Сухой П.А. Агропродовольственный комплекс Западноукраинского региона/ П.О. Сухой.- Черновцы, 2009.- С.3-32.

References

- 1.Berezivskyi P.S. Orhanizatsiia vyrobnytstva v ahrarnykh formuvanniakh. Navchalnyi posibnyk/ P. S. Berezivskyi, N. I. Mykhailiuk. – K.: Tsentr navchalnoi literatury, 2005. – S. 39-105.
- 2.Zhupanskyi Ya. I. Metodychni pidkhody do suchasnoi klasyfikatsii pryvatnykh ahrarnykh gospodarstv naselennia / Ya. I. Zhupanskyi, P. O. Sukhyi // Neohrafiia v informatsiinomu suspilstvi : zb. nauk. pr.: u 4 t. – K.: VHL Obrii, 2008. – Т. II. – S. 188-190.
- 3.Zaiachuk M.D. Neoprostorova orhanizatsiia fermerskoho ukladu Ukrainy: monohrafiia/ M.D. Zaiachuk. – Chernivtsi: Bukret, 2015. – 520 s.
- 4.Reformuvannia ta rozvytok pidpriemstv ahropromyslovoho vyrobnytstva (posibnyk u pytanniakh ta vidpovidiakh)/ Za red. P. T. Sabluk.- K.: ІАЕ, 1999. – S. 18-22.
- 5.Statystychnyi shchorichnyk Volynskoi oblasti za 2016 rik/ [za red Motyl M.I.]. – Lutsk: Holovne upravlinnia statystyky u Volynskii oblasti, 2015. – S. 115-151.
- 6.Sukhyi P.O. Ahroprodovolchyi kompleks Zakhidnoukrainskoho rehionu/ P.O. Sukhyi.-Chernivtsi., 2009.- S.3-32.